

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ—ΠΗΓΕΣ

IMMANUEL KANT

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ—ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ—ΣΧΟΛΙΑ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑΝΝΑΡΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

1979

(B 116) με αυτό. "Αρα με τις έννοιες τῆς ἐνότητας, τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς τελειότητος δὲν συμπληρώνεται καθόλου ὁ ὑπερβατικὸς πίνακας τῶν κατηγοριῶν, σὰ νὰ ἦταν κατὰ κάποιον τρόπο ἐλλιπής· ἀντίθετα τὸ μόνο ποὺ ἐπιτυγχάνεται μετὰ αὐτὲς εἶναι νὰ τεθῆ ἡ χρῆσις τῶν κατηγοριῶν ὑπὸ τοὺς γενικοὺς λογικοὺς κανόνες τῆς συμφωνίας τῆς γνώσεως μετὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς, ἀφοῦ ἔχει τελείως παραμεριστῆ ἡ σχέση τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν πρὸς τὰ ἀντικείμενα.

ΤΗΣ ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΣ ¹

(A 84)

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

§ 13 ²

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΜΙΑΣ ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

Οἱ νομοδιδάσκαλοι, ὅταν κάνουν λόγο γιὰ δικαιώματα καὶ ἀπαιτήσεις, διακρίνουν σὲ μιὰ νομικὴ ὑπόθεση [δίκη] τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ τί ἰσχύει ὡς δικαίον (quid iuris) ἀπὸ τὸ ἐρώτημα ποὺ ἀφορᾷ τὸ γεγονός (quid facti) καὶ καθὼς ἀπαιτοῦν ἀπόδειξη καὶ γιὰ τὰ δύο ὀνομάζουν τὴν πρώτη ἀπόδειξη ποὺ πρέπει νὰ ἐκθέσῃ τὸ δικαίωμα ἢ τὴ νόμιμη ἀπαίτηση παραγωγή ³. Χρησιμοποιοῦμε ἕνα πλῆθος ἐμπειρικὲς ἐννοιες, χωρὶς τὸν ἀντίλογο κανόνος, καὶ θεωροῦμε ὅτι, καὶ χωρὶς παραγωγή, ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποδώσουμε σ' αὐτὲς ἕνα νόημα καὶ μιὰ φανταστικὴ σημασία, γιὰτὶ ἔχουμε πάντα πρόχειρη τὴν ἐμπειρία, γιὰ ν' ἀποδείξουμε [βάσει αὐτῆς] τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητά τους. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ ἐννοιες ἐξ ὑφ-

(B 117)

1. B/A: Der transzendentalen Analytik (= τῆς Ὑπερβατικῆς Ἀναλυτικῆς). III: Der Analytik der Begriffe zweites Hauptstück (= τῆς Ἀναλυτικῆς τῶν ἐννοιῶν κεφάλαιο δεῦτερο). Τῆ δεύτερη μορφή τοῦ τίτλου προτείνει καὶ ὁ Michaelis.

2. Ἡ ἐνδειξη § 13 λείπει στὴν ἐκδοσις Α.

3. Deduktion, Λατ. deductio.

αρχαγής¹, όπως εὐτυχία, πεπρωμένο, οἱ ὁποῖες
μπορεῖ βέβαια νὰ κυκλοφοροῦν ἐδῶ κι ἐκεῖ μὲ τὴν ἀνοχή
σχεδὸν ὅλων μας, ὡστόσο ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ προκαλοῦν
τὸ ἐρώτημα: ποιά ἢ ἰσχύς τους (quid juris) τότε τὸ αἴ-
τημα τῆς παραγωγῆς μᾶς ἐμπλέκει σὲ ὄχι μικρὴ ἀμηχανία,
(A 85) ἀφοῦ δὲν μποροῦμε νὰ προσαγάγουμε καμιὰ σαφὴ δικαιο-
λογία² οὔτε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία οὔτε ἀπὸ τὸ λόγο³ πού νὰ
καθιστᾶ σαφὲς τὸ δικαίωμα τῆς χρήσεώς τους⁴.

Ἀλλὰ ἀνάμεσα στὶς διάφορες ἔννοιες πού σχηματί-
ζουν τὸ πολυποίκιλο ὑφάδι τῆς ἀνθρώπινης γνώσεως ὑπάρ-
χουν μερικές, πού προορίζονται καὶ γιὰ τὴν καθαρὴ ἀ
priori χρήση (ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ἐμπειρία) καὶ
πού τὸ δικαίωμά τους ἀκριβῶς αὐτὸ ἔχει ἀνάγκη κάθε φορὰ
ἀπὸ παραγωγή, γιὰτὶ οἱ ἀποδείξεις ἀπὸ τὴν ἐμπειρία δὲν
εἶναι ἐπαρκεῖς, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν μιὰ τέτοια χρήση
καὶ γιὰτὶ, παρ' ὄλ' αὐτά, ἐπιβάλλεται νὰ γνωρίζη κανένας
πῶς εἶναι δυνατὸ οἱ ἔννοιες αὐτὲς νὰ ἀναφέρονται σὲ ἀντι-
κειμένα, πού ὡστόσο δὲν τὰ πορίζονται ἀπὸ καμιὰ ἐμπει-
ρία. Γι' αὐτὸ τὴν ἐξήγηση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο μπο-
ροῦν ἔννοιες νὰ ἀναφέρονται a priori σὲ ἀντικείμενα,
τὴν ὀνομάζω ὑπερβατικὴ⁵ παραγωγή τῶν ἐνοιῶν
αὐτῶν καὶ τὴν διαστέλλω ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ πα-
ραγωγή, ἡ ὁποία δηλώνει τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο μιὰ
ἐννοια ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ στοχασμοῦ⁶
πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐμπειρία καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἀφορᾶ τὴ νομι-
μότητα ἀλλὰ τὸ γεγονὸς⁷, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπήγασε ἡ κτήση
της.

1. Usurpierte Begriffe.
2. Rechtsgrund.
3. Vernunft.
4. B/A: seines (= του)· III: ihres (= τους).
5. A: «transz». (= ὑπερβ.).
6. Reflexion.
7. Faktum.

Τώρα ἔχουμε ἤδη δύο ἔννοιες¹ τελείως διαφορετικοῦ
εἴδους, οἱ ὁποῖες ὡστόσο συμφωνοῦν μεταξύ τους σὲ τοῦτο, (B 118)
ὅτι καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἀναφέρονται ὀλότελα a priori σὲ
ἀντικείμενα, δηλαδὴ τὶς ἔννοιες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου
ὡς μορφές τῆς αἰσθητικότητας καὶ τὶς κατηγορίες ὡς ἔν-
νοιες τοῦ νοῦ. Τὸ νὰ ἐπιχειρήση κανένας μιὰ ἐμπειρικὴ πα-
ραγωγή τῶν ἐνοιῶν αὐτῶν, αὐτὸ θ' ἀποτελοῦσε πλήρη μα-
ταιοπονία· καὶ τοῦτο γιὰτὶ τὸ διακριτικὸ γνώρισμα τῆς φύ-
σεώς τους ἔγκειται σὲ τοῦτο, ὅτι ἀναφέρονται στὰ ἀντικεί- (A 83)
μένα τους, χωρὶς νὰ ἔχουν δανειστῆ τίποτε ἀπὸ τὴν ἐμπει-
ρία γιὰ τὴν παράσταση τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν. Ἄν λοι-
πὸν χρειάζεται γι' αὐτὲς μιὰ παραγωγή, αὐτὴ πρέπει νὰ
εἶναι ὑποχρεωτικὰ πάντα ὑπερβατικὴ.

Ὡστόσο, ὅπως ἀπὸ κάθε εἶδος γνώση, ἔτσι μπορεῖ
κανένας καὶ ἀπὸ τὶς ἔννοιες αὐτὲς ν' ἀναζητήση στὸ χῶρο
τῆς ἐμπειρίας ἂν ὄχι τὴν ἀρχὴ τῆς δυνατότητάς τους, πάν-
τως τὶς εὐκαιριακὲς αἰτίες τῆς γεννήσεώς τους· πραγμα-
τικά, οἱ ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων δίνουν τὴν πρώτη ἀφορμὴ
γιὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ ὅλη γνωστικὴ δύναμη ὡς πρὸς αὐτὲς
καὶ νὰ γεννηθῇ ἐμπειρία, ἡ ὁποία περιέχει δύο πολὺ ἀνό-
μοια στοιχεῖα: μιὰν ὕλη γιὰ τὴ γνώση [προερχόμενη]
ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις καὶ μιὰ κάποιον μορφή, πού χρησι-
μεύει γιὰ τὴν τακτοποίηση τῆς ὕλης αὐτῆς, [προερχόμενη
ἢ μορφή] ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ πηγὴ τῆς καθαρῆς ἐποπτεύ-
σεως² καὶ τῆς νοήσεως, οἱ ὁποῖες³ δὲν μπαίνουν σὲ λει-
τουργία⁴ παρὰ μόνο μὲ τὴν εὐκαιρία πού τοὺς δίνει ἡ πρώτη
[δηλ. ἡ ὕλη τῶν αἰσθήσεων] καὶ ἔτσι παράγονται οἱ ἔννοιες.

1. B/A: Wir haben jetzt schon zweierlei Begriffe. H: συμπληρώ-
νει: Sie sind nicht von der Erfahrung entlehnt (= δὲν εἶναι δανεισμέ-
νες ἀπὸ τὴν ἐμπειρία).
2. Anschauens.
3. Die (= οἱ ὁποῖες), δηλ. ἡ ἐπόπτευση καὶ ἡ νόηση.
4. Ἐντὶ Ausübung ὁ H aftenstein προτείνει: Aus-
bildung (= διαμόρφωση).

- (B 119) Μιά τέτοια αντίκρουση τῆς γνωστικῆς μας ἰκανότητος στίς πρῶτες τάσεις τῆς νά ἀρθῆ ἀπό τά καθ' ἕκαστον δεδομένα τῆς αἰσθήσεως σέ καθολικές ἔννοιες εἶναι ἀναμφισβήτητα πολὺ ὠφέλιμη καὶ πρέπει νά χρωστᾶμε χάρη στὸν περίφημο Locke πού πρῶτος ἀνοιξε τὸ δρόμο πρὸς αὐτήν. Ἄλλὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν ἐπιτυγχάνεται ποτὲ καμιὰ παραγωγή τῶν καθαρῶν a priori ἐνοιῶν· σ' αὐτὴ [δηλ. τὴν παραγωγή] δὲ φτάνουμε καθόλου ἀπὸ τὸ δρόμο αὐτό, γιατί [οἱ ἔννοιες αὐτὲς] ὀφείλουν ἐν ὄψει τῆς μελλοντικῆς χρήσεώς τους, ἢ ὅποια πρέπει νά εἶναι τελείως ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, νά ἐπιδείξουν μιὰ ἄλλη ληξιαρχικὴ πράξη γεννήσεως ἀπὸ αὐτὴ πού δηλώνει τὴν καταγωγή τους ἀπὸ ἐμπειρίες. Ἔτσι αὐτὴ τὴν προσπάθεια γιὰ φυσιολογικὴ παραγωγή¹, πού δὲν μπορεῖ καν νά ὀνομαστῆ καθαυτὸ παραγωγή, γιατί ἀφορᾷ τὸ γεγονός (quaestionem² facti) θὰ τὴν ὀνομάσω ἐξήγηση τῆς κατοχῆς μιᾶς καθαρῆς γνώσεως. Εἶναι λοιπὸν σαφὲς ὅτι γι' αὐτὲς [τίς ἔννοιες] μονάχα³ μιὰ ὑπερβατικὴ⁴ παραγωγή καὶ καθόλου ἐμπειρικὴ εἶναι δυνατὸ νά ὑπάρχη καὶ ὅτι ἡ δευτέρη [ἡ ἐμπειρικὴ παραγωγή] παρὰ τίς καθαρὲς a priori ἔννοιες, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μάταιες προσπάθειες, στίς ὁποῖες μόνο ἐκεῖνος μπορεῖ νά ἐπιδίδεται πού δὲ συνέλαβε τὴν ἐντελῶς ξεχωριστὴ φύση αὐτῶν τῶν γνώσεων.

Ἄλλὰ, μολονότι ἀναγνωρίζεται ὡς μοναδικὸ εἶδος μιᾶς δυνατῆς παραγωγῆς τῆς καθαρῆς a priori γνώσεως τὸ εἶδος τῆς ὑπερβατικῆς παραγωγῆς, ὥστόσο καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀναγνώριση δὲν καταφαίνεται ἀκόμα ὅτι ἡ παραγωγή

1. Ableitung. Ὁ Kant χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο Ableitung = παραγωγή γιὰ τὴν ἐμπειρικὴ παραγωγή τῶν ἐνοιῶν καὶ ἐπιφυλάσσει τὸν ὄρο Deduktion γιὰ τὴ δική του ὑπερβατικὴ παραγωγή.

2. B: quaestionem· A: quaestio.

3. Erdmann: «dieser es allein» (= γι' αὐτή, δηλ. τὴν καθαρὴ γνώση, μονάχα).

4. A: «transzendent.» (= ὑπερβατ.).

- αὐτὴ εἶναι ἀδύνατα ἀναγκαῖα. Στὰ προηγούμενα παρακολούθησαμε μέσω τῆς ὑπερβατικῆς παραγωγῆς τίς ἔννοιες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου ὡς τίς πηγές τους καὶ ἐξηγήσαμε καὶ καθορίσαμε τὸ a priori ἀντικειμενικὸ τους κύρος. (B 120) Καὶ ὅμως ἡ Γεωμετρία ἐξακολουθεῖ νά βαδίζει τὸν ἴσιο δρόμο τῆς διαμέσου καθαρῶν a priori γνώσεων, χωρὶς νά χρειάζεται νά παρακαλέσῃ τὴ φιλοσοφία νά τῆς ἐκδώσῃ ἕνα πιστοποιητικὸ πού νά τεκμηριώσῃ τὴν καθαρὴ καὶ νόμιμη καταγωγή τῆς βασικῆς ἐνοίας τῆς, τοῦ χώρου¹. Ὡστόσο ἡ χρήση τῆς² ἐνοίας στὴν ἐπιστήμη αὐτὴ ἀναφέρεται μόνο στὸν ἐξωτερικὸ αἰσθητὸ κόσμο, γιὰ τὸν ὅποιο ὁ χώρος ἀποτελεῖ τὴν καθαρὴ μορφή τῆς ἐποπτείας του· συνεπῶς μέσα στὸν κόσμο αὐτὸ κάθε γεωμετρικὴ γνώση ἔχει ἄμεση ἐνάργεια, γιατί βασίζεται σὲ a priori ἐποπτεία, καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς γνώσεως αὐτῆς³ δίνονται a priori (κατὰ τὴν μορφή τους) στὴν ἐποπτεία διαμέσου αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς γνώσεώς τους. Ἀντίθετα, οἱ καθαρὲς ἔννοιες τοῦ νοῦ γεννοῦν τὴν ἀναπότρεπτη ἀνάγκη νά (A 88) ζητήσουμε ὄχι μόνο τὴ δική τους ὑπερβατικὴ παραγωγή ἀλλὰ καὶ τοῦ χώρου· πραγματικά, ἐπειδὴ αὐτὲς μιᾶνε⁴ γιὰ ἀντικείμενα ὄχι μέσω τῶν κατηγορημάτων τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς αἰσθητικότητας ἀλλὰ μέσω τῆς καθαρῆς a priori νοήσεως, αὐτὲς [οἱ ἔννοιες] ἀναφέρονται στὰ ἀντικείμενα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς αἰσθητικότητας καί, ἐπειδὴ⁵ δὲ βασίζονται στὴν ἐμπειρία, δὲν μποροῦν

1. Βεβιασμένη ἢ ἀπόδοση τῶν B. P a c a u d καὶ A. T r e m e s s a y g u e s : «πὺ νά τεκμηριώσῃ ὅτι οἱ ἔννοιες αὐτὲς προκύπτουν καθαρὰ καὶ κανονικὰ ἀπὸ τὴ βασικὴ τους ἐνοία, τὸ χῶρο».

2. B: des (= τῆς). A: dieses (= αὐτῆς τῆς ἐνοίας), δηλ. τοῦ χώρου.

3. Λ.χ. γωνίες, γραμμές, σχήματα κλπ.

4. B/A: redet (= κάνει λόγο, ὑποκ. ἢ Deduktion). H a r t e n s t e i n : reden (= κάνουν λόγο, ὑποκ. οἱ καθαρὲς ἔννοιες). Τὸ δεύτερο πὺ εὐλογο.

5. Σύμφωνα μὲ τίς γραφές τῶν H a r t e n s t e i n : und, da sie καὶ E r d m a n n : und sie, da sie πὺ ἀκολουθοῦμε καὶ ἐμεῖς.

(B 121) καὶ νὰ δείξουν κανένα ἀντικείμενο στὴν a priori ἐποπτεία, ὅπου νὰ στηρίζουν τὴ σύνθεσή τους πρὶν ἀπὸ κάθε ἐμπειρία καὶ γι' αὐτὸ ὄχι μόνο προκαλοῦν ὑποψία γιὰ τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος καὶ τὰ ὅρια τῆς χρήσεώς τους ἀλλὰ καὶ καθιστοῦν διαφοροῦμενη [ἀμφίσημη] ἀκόμα καὶ αὐτὴ τὴν ἔννοιαν τοῦ χώρου λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχουν τὴν τάση νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν πέρα ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας· αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ παραπάνω χρειαζόταν μιὰ ὑπερβατικὴ παραγωγὴ του [τοῦ χώρου]. "Ἐτσι ὁ ἀναγνώστης, προτοῦ ἀκόμα κάμῃ ἔστω καὶ ἓνα βῆμα στὸ πεδίο τοῦ καθαροῦ λόγου, πρέπει νὰ ἔχη πεισθῆ γιὰ τὴν ἀναπότρεπτη ἀναγκαιότητα μιᾶς τέτοιας ὑπερβατικῆς παραγωγῆς, γιὰτὶ ἀλλοιῶς θὰ πορευέται στὰ τυφλά καὶ ἀφοῦ θὰ ἔχη πλανηθῆ πολλαπλά, θὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἐπιστρέψῃ ξανά στὴν ἄγνοια, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησε. Ἀλλὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δῇ ἀπὸ πρὶν καθαρὰ καὶ τὴν ἀναπότρεπτη δυσκολία [μιᾶς τέτοιας παραγωγῆς], γιὰ νὰ μὴν παραπονεῖται γιὰ τὴ σκοτεινότητα, ποὺ συγκαλύπτει βαθειὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ πράγμα, ἢ νὰ μὴν ἀποθαρρύνεται¹ πολὺ νωρὶς ὡς πρὸς τὴν² ἄρση τῶν ἐμποδίων, γιὰτὶ ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ τελείως κάθε ἀξίωσή του γιὰ ἄμεσες ἐποπτεῖες τοῦ καθαροῦ λόγου πάνω στὸ πιὸ³ ἀγαπημένο ἀπ' ὅλα πεδίο, αὐτὸ δηλ. ποὺ βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια κάθε δυνατῆς ἐμπειρίας, ἢ νὰ ὀλοκληρώσῃ ἀπόλυτα αὐτὴ τὴν κριτικὴ ἔρευνα.

(A 89)

Παραπάνω μπορέσαμε χωρὶς μεγάλο κόπο νὰ καταστήσουμε σαφές, ὡς πρὸς τὶς ἔννοιες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, τὸ πῶς αὐτές, ἐνῶ εἶναι γνώσεις a priori, ἐντούτοις πρέπει ν' ἀναφέρονται κατ' ἀναγκαιότητα σὲ ἀντικείμενα

1. B/A: werden (= πληθυντικός). III: werde (-- ἐνικός, γιὰτὶ ἀναφέρεται στὸν ἀναγνώστη).

2. B: die (= τὴν). A: der (κατὰ τὴν ἄρση τῶν ἐμποδίων).

3. Ἐντὶ «als das» (ὡς τὸ) ὁ Erdmann προτείνει «als auf das».

καὶ πῶς καθιστοῦν δυνατὴ¹ μιὰ συνθετικὴ γνώση τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Γιατί, ἀφοῦ ἓνα ἀντικείμενο μᾶς ἐμφανίζεται μόνο μέσω τέτοιων καθαρῶν μορφῶν τῆς αἰσθητικότητας, δηλ. μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο τῆς ἐμπειρικῆς ἐποπτείας, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος εἶναι καθαρὲς ἐποπτεῖες, οἱ ὁποῖες περιέχουν a priori τὸν ὅρο τῆς δυνατότητας τῶν ἀντικειμένων ὡς φαινομένων καὶ ἢ σύνθεσιν ποὺ ἐπιτελεῖται σ' αὐτές ἔχει ἀντικειμενικὸ κύρος.

(B 122)

Ἀντίθετα, οἱ κατηγορίες τῆς νοήσεως δὲ μᾶς παραστάνουν καθόλου τοὺς ὅρους, κάτω ἀπὸ τοὺς ὁποίους δίνονται ἀντικείμενα στὴν ἐποπτεία· ἄρα εἶναι πράγματι δυνατὸ νὰ μᾶς ἐμφανίζονται ἀντικείμενα χωρὶς καὶ νὰ πρέπῃ ν' ἀναφέρονται ὑποχρεωτικὰ σὲ λειτουργίες τῆς νοήσεως καὶ χωρὶς ἐπομένως νὰ περιέχῃ αὐτὸς [ὁ νοῦς] τοὺς a priori ὅρους αὐτῶν [τῶν ἀντικειμένων]. Γι' αὐτὸ ἐδῶ μᾶς παρουσιάζεται μιὰ δυσκολία ποὺ δὲν τὴ συναντήσαμε στὸ πεδίο τῆς αἰσθητικότητας, πῶς δηλ. ὑποκειμενικοὶ ὅροι τοῦ νοεῖν ἄπρεπε νὰ ἔχουν ἀντικειμενικὸ κύρος, δηλ. νὰ συνιστοῦν ὅρους τῆς δυνατότητας κάθε γνώσεως τῶν ἀντικειμένων: γιὰτὶ μποροῦν πράγματι νὰ δίνονται φαινόμενα στὴν ἐποπτεία χωρὶς λειτουργίες τῆς νοήσεως. Ἄς πάρω λ.χ. τὴν ἔννοια τῆς αἰτίας, ἢ ὁποία σημαίνει ἓνα ἰδιαιτέρο εἶδος συνθέσεως, ἀφοῦ μετὰ ἀπὸ κάποιο A τίθεται κάτι ὀλότελα διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτό, τὸ B, σύμφωνα μ' ἓναν κανόνα². Δὲν εἶναι a priori σαφές, γιὰτὶ τὰ φαινόμενα ἄπρεπε νὰ περιέχουν κάτι τέτοιο, (γιὰτὶ δὲν μπορεῖ κανένας νὰ φέρῃ φαινόμενα ὡς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι

(A 90)

1. Κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Erdmann: möglich machen ἀντὶ möglich machen (= καθιστοῦσαν δυνατὴ).

2. B/A: nach einer Regel gesetzt wird. Kants Handexemplar (Nachträge XLIX): nach einer Regel a priori, d.i. notwendig gesetzt wird (= τίθεται κατὰ ἓνα a priori κανόνα, δηλ. κατ' ἀναγκαιότητα).

(B 123)

πρέπει τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος τῆς ἔννοιας αὐτῆς νὰ μπορῆ νὰ παρασταθῇ a priori) καὶ γι' αὐτὸ εἶναι a priori ἀμφίβολο μῆπως μιὰ τέτοια ἔννοια δὲν εἶναι ὁλότελα κενὴ καὶ δὲν συναντᾷ πουθενὰ κανένα ἀντικείμενο ἀνάμεσα στὰ φαινόμενα. Γιατὶ ὅτι ἀντικείμενα τῆς κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας πρέπει ὑποχρεωτικὰ νὰ εἶναι σύμμετρα¹ πρὸς τοὺς μορφολογικοὺς ὅρους τῆς αἰσθητικότητος ποὺ βρίσκονται a priori στὸ πνεῦμα, αὐτὸ εἶναι σαφές, γιατί ἄλλοιῶς αὐτὰ δὲ θὰ ἦσαν ἀντικείμενα ὡς πρὸς ἐμᾶς²· ἀλλὰ ὅτι ἐπιπλέον πρέπει νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὰ σύμμετρα καὶ πρὸς τοὺς ὅρους, τοὺς ὁποίους ἔχει ἀνάγκη ὁ νοῦς γιὰ τὴ συνθετικὴ ἐπισκόπηση³ τῆς νοήσεως, αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ γίνῃ φανερὸ στὴ συλλογιστικὴ του ἀκολουθία. Γιατὶ πάντως θὰ μπορούσαν ὅλα τὰ φαινόμενα νὰ ἔχουν τέτοια ὑφή, ὥστε ὁ νοῦς νὰ μὴν τὰ βρῆ καθόλου σύμμετρα πρὸς τοὺς ὅρους τῆς ἐνότητάς του καὶ ὅλα νὰ βρίσκονται σὲ τέτοια σύγχυση, ὥστε λ.χ. στὴν ἀλληλοδιαδοχὴ τῶν φαινομένων νὰ μὴν παρουσιάζεται τίποτε, ποὺ νὰ παρῆ ἕνα κανόνα τῆς συνθέσεως καὶ γι' αὐτὸ ν' ἀντιστοιχοῦσε στὴν ἔννοια τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, ὥστε ἡ ἔννοια αὐτὴ νὰ εἶναι τελείως κενή, μηδαμινὴ καὶ χωρὶς σημασία. Ἐντούτοις φαινόμενα θὰ παρῆσαν ἀντικείμενα στὴν ἐποπτεία μας, γιατί ἡ ἐποπτεία δὲ χρειάζεται καθόλου τίς λειτουργίες τῆς νοήσεως.

(A 91)

Ἄν ἔκανε κανένας τὴ σκέψη ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ μόχθο τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν λέγοντας ὅτι ἡ ἐμπειρία προσφέρει ἀκατάπαυστα παραδείγματα τέτοιας κανονικότητος τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα δίνουν ἀφορμὴ ν' ἀπομονώσῃ κανένας ἀπὸ αὐτὰ κατ' ἀφαίρεσιν τὴν ἔννοια τῆς αἰτίας καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ ἐπιβεβαιώσῃ συνάμα τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος

1. Gemäss.

2. Für uns.

3. B/A: Einsicht· L e c l a i r : Einheit (= ἐνότητα).

μιᾶς τέτοιας ἔννοιας, τότε αὐτὸς δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ προέλθῃ ἡ ἔννοια τῆς αἰτίας ἀλλὰ ὅτι αὐτὴ ἢ πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ εἶναι a priori ριζωμένη στὸ νοῦ ἢ πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῆ ὀλιγά ὡς καθαρὸ ἀποκύημα τῆς φαντασίας. Γιατὶ ἡ ἔννοια αὐτὴ ἀπαιτεῖ ὅπωςδήποτε κάποιον A νὰ εἶναι τέτοιας ὑφῆς, ὥστε κάποιον ἄλλο, ἕνα B, νὰ ἀκολουθῆ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ κατ' ἀναγκαιότητα καὶ σύμφωνα μ' ἕνα ἀπόλυτα γενικὸ κανόνα. Τὰ φαινόμενα μᾶς παρέχουν βέβαια περιπτώσεις ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι δυνατὸ νὰ βγῆ ἕνας κανόνας, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο κάτι συμβαίνει συνήθως ἀλλὰ ποτὲ [δὲν ἀποδεικνύουν] ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα¹ εἶναι ἀναγκαῖο: γι' αὐτὸ τὸ λόγο στὴ σύνθεσιν τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἀποδίδεται τέτοια ἀξία, ποὺ δὲν μπορεῖ κανένας νὰ τὴν ἐκφράσῃ κἀν ἐμπειρικὰ, ὅτι δηλ. τὸ ἀποτέλεσμα δὲν προστίθεται ἀπλῶς στὴν αἰτία ἀλλὰ τίθεται δι' αὐτῆς καὶ προκύπτει ἀπὸ αὐτὴ. Ἐπίσης ἡ αὐστηρὴ καθολικότης τοῦ κανόνα δὲν εἶναι ιδιότητα ἐμπειρικῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἐπαγωγῆς δὲν μποροῦν ν' ἀποκτήσουν ἄλλη καθολικότητα παρὰ μόνον τὴ σχετικὴ, δηλ. ἐκτεταμένη χρησιμότητα. Ἀλλὰ ἡ χρῆσιμότης τῶν καθαρῶν ἐννοιῶν τῆς νοήσεως θὰ ἄλλαζε ριζικὰ, ἂν ἤθελε κανένας νὰ τίς μεταχειριστῆ μόνον ὡς προϊόντα τῆς ἐμπειρίας.

(B 124)

(A 92)

§ 14²

ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ

Ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου τῆς ἀναγωγῆς ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἡ συνθετικὴ παράστασις καὶ τὰ ἀντικείμενά της συμπίπτουν, [ἴσου] ἀναφέρεται τὸ ἕνα στὸ ἄλλο κατὰ τρόπο ἀναγκαῖο

1. Erfolg.

2. Ἡ ἐνδειξὴ § 14 λείπει στὴν A καὶ B.

- (B 125) καὶ σὰ νὰ μποροῦν νὰ συναντιῶνται μ-ταξὺ τους: "Ἡ ὅταν μόνο τὸ ἀντικείμενο καθιστᾶ δυνατὴ τὴν παράσταση ἢ ὅταν αὐτὴ τὸ ἀντικείμενο. "Ἄν συμβαίνει τὸ πρῶτο, τότε ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι μόνο ἐμπειρική καὶ ἡ παράσταση δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὴ a priori. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸ φαινόμενο¹ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ ἐκεῖνο πού σ' αὐτὸ² ἀνήκει στὴν αἴσθησις. "Ἄν ὅμως συμβαίνει τὸ δεύτερο, τότε, ἐπειδὴ παράσταση αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν (γιατὶ γιὰ τὴν αἰτιότητά της³ μέσω τῆς βουλήσεως δὲ γίνεται ἐδῶ καθόλου λόγος) δὲν παράγει τὸ ἀντικείμενο κατὰ τὸ ὑπάρχειν, γι' αὐτὸ ἡ παράσταση ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀντικείμενο εἶναι τότε a priori προσδιοριστική, ὅταν μόνο μέσω αὐτῆς εἶναι δυνατό νὰ ἀναγνωρίσουμε κάτι ὡς ἓνα ἀντικείμενο. "Ἄλλὰ δύο εἶναι οἱ ὅροι πού συντελοῦν μονάχα ὥστε ἡ γνώση ἐνὸς ἀντικειμένου νὰ εἶναι δυνατὴ, πρῶτα [ἡ] ἐποπτεία πού αὐτὴ μᾶς δίνει τὸ ἀντικείμενο ἀλλὰ μόνο ὡς φαινόμενο⁴.
- (A 93) δεύτερο [ἡ] ἔννοια μέσω τῆς ὁποίας νοεῖται ἓνα ἀντικείμενο, πού ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἐποπτεία. "Ἀπὸ τὰ παραπάνω ὅμως εἶναι σαφές ὅτι ὁ πρῶτος ὅρος, δηλαδὴ αὐτός, κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο μποροῦν μονάχα νὰ ἐποπτεύονται ἀντικείμενα, βρίσκεται⁵ πράγματι a priori στὸ πνεῦμα καὶ ὑπόκειται ὡς βάση στὰ ἀντικείμενα κατὰ τὴ μορφή. "Ἄρα ὅλα τὰ φαινόμενα συμφωνοῦν κατ' ἀναγκαιότητα μὲ αὐτὸν τὸ μορφολογικὸ ὄρο τῆς αἰσθητικότητας, γιατί αὐτὰ μόνο μέσω αὐτοῦ ἀποκοῦν τὴν ιδιότητα τοῦ φαίνεσθαι⁶, δηλ.

1. Erscheinung.

2. A/B: Erscheinung ihnen (= φαινόμενα ... αὐτά)· III: τὸ ἴδιο.

3. A/B: dessen (= αὐτοῦ)· III: deren. Τὸ dessen δικαιολογεῖται μονάχα, ἂν τὸ συνάψουμε κατὰ πρόληψη μὲ τὸ Willen = βούλησις, πού εἶναι στὰ γερμανικὰ ἀρσενικοῦ γένους.

4. B/A: διπλὴ στιγμή· III: ἄνω στιγμή.

5. B/A: liegen (= βρίσκονται)· III: liegt (= βρίσκεται).

6. Erscheinen.

- ἐποπτεύονται καὶ δίνονται ἐμπειρικά. Τώρα ὅμως τίθεται τὸ ἐρώτημα ἂν καὶ ἔννοιες ἀκόμα προηγοῦνται a priori ὡς ὅροι κάτω ἀπὸ τοὺς ὁποίους μονάχα κάτι, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἐποπτεύεται, ὡστόσο νοεῖται ὡς ἀντικείμενο γενικά, γιατί (B 126) τότε κάθε ἐμπειρική γνώση τῶν ἀντικειμένων εἶναι κατ' ἀναγκαιότητα σύμμετρη πρὸς τέτοιες ἔννοιες, ἀφοῦ, χωρὶς τὴν προϋπόθεσή τους, δὲν εἶναι τίποτα δυνατό ὡς ἀντικείμενο τῆς ἐμπειρίας. "Ἄλλὰ κάθε ἐμπειρία περιέχει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐποπτεία τῶν αἰσθήσεων, μέσω τῶν ὁποίων γίνεται κάτι δεδομένο, καὶ μιὰν ἔννοια ἐνὸς ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖο δίνεται στὴν ἐποπτεία ἢ φαίνεται σύμφωνα μὲ αὐτὰ σὲ κάθε γνώση ἀπὸ τὴν ἐμπειρία ὑπόκεινται ὡς βάσεις ἔννοιες ἀντικειμένων γενικά ὡς a priori ὅροι. Κατὰ συνέπεια τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος τῶν κατηγοριῶν ὡς a priori ἐνοιῶν θὰ ἐγκρατεῖται σὲ τοῦτο, ὅτι μόνο μέσω αὐτῶν (κατὰ τὴ μορφή τῆς νοήσεως) εἶναι ἐμπειρία δυνατὴ. Γιατὶ τότε αὐτὲς [οἱ ἔννοιες] ἀναφέρονται κατ' ἀναγκαιότητα καὶ a priori σὲ ἀντικείμενα τῆς ἐμπειρίας, καθόσον μόνο μέσω αὐτῶν γενικά μπορεῖ νὰ νοεῖται ἓνα ὁποιοδήποτε ἀντικείμενο τῆς ἐμπειρίας.

- "Ἡ Ὑπερβατικὴ Παραγωγή ὄλων τῶν a priori ἐνοιῶν (A 94) ἔχει λοιπὸν μιὰν ἀρχή, πρὸς τὴν ὁποία πρέπει νὰ προσανατολιζέται ἡ ὅλη ἔρευνα, δηλ. τὴν ἀκόλουθη: ὅτι αὐτὲς οἱ ἔννοιες πρέπει ν' ἀναγνωρίζονται ὑποχρεωτικὰ ὡς a priori ὅροι τῆς δυνατότητας τῶν ἐμπειριῶν¹ (εἴτε τῆς ἐποπτείας, ἢ ὁποῖα ἀπαντᾷ μέσα σ' αὐτὴν, εἴτε τῆς νοήσεως). Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ἔννοιες, οἱ ὁποῖες παρέχουν τὴν ἀντικειμενικὴν βάση τῆς δυνατότητας τῆς ἐμπειρίας, ἔχουν χαρακτηριστὴ ἀναγκαιότητα. "Ἄλλὰ ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐμπειρίας, μέσα στὴν ὁποία αὐτὲς ἀπαντοῦν, δὲν ἀποτελεῖ τὴν παραγωγὴ τους (ἀλλὰ τὴν ἐπίδειξή τους²), γιατί τότε αὐτὲς θὰ μπο-

1. B/A: Erfahrungen (= ἐμπειριῶν)· III: Erfahrung (= ἐμπειρίας).

2. Illustration.

(B 127) ροῦσαν νὰ εἶναι μόνο τυχαῖες. Χωρὶς τὴν πρωταρχικὴ αὐτὴ ἀναφορὰ σὲ μιὰ δυνατὴ ἐμπειρία, μέσα στὴν ὁποία ἀπαντοῦν ὅλα τὰ ἀντικείμενα τῆς γνώσεως, δὲ θὰ ἦταν καθόλου δυνατὸ νὰ ἐνοηθῇ ἡ ἀναφορὰ τους σὲ ὁποιοδήποτε ἀντικείμενο¹.

Ὁ διάσημος *Locke*, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπε αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ θεώρηση καὶ ἐπειδὴ συνάντησε στὴν ἐμπειρία καθαρὲς ἔννοιες τῆς νοήσεως, εἶχε παραγάγει τὶς ἔννοιες αὐτὲς ἀπὸ τὴν ἐμπειρία· καὶ ὁμοίως ἦταν τόσο ἀνακόλουθα ὅσοι ἐπέκειντο ἐπὶ τὴν ἐμπειρία, ὥστε μὲ αὐτὴ νὰ ἀποτολμᾷ δοκίμια γιὰ γνώσεις, πὸν ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὰ ὅρια τῆς ἐμπειρίας. Ὁ *David Hume* ἐνόησε ὅτι, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πράξῃ τὸ τελευταῖο, εἶναι ἀναγκαῖο οἱ ἔννοιες αὐτὲς νὰ ἔχουν ὑποχρεωτικὰ τὴν πηγὴ τους *a priori*. Ἐπειδὴ ὁμοίως δὲν

1. Ἡ παράγραφος πὸν ἀκολουθεῖ: «Ὁ διάσημος *Locke*... τὶς ἄλλες κατηγορίες» δὲν ὑπάρχει στὴν Α. Ἀντὶ αὐτῆς ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθο κείμενο:

«Υπάρχουν τρεῖς πρωταρχικὲς πηγὲς (ικανότητες ἢ δυνάμεις τῆς ψυχῆς), οἱ ὁποῖες περιέχουν τοὺς ὅρους τῆς δυνατότητας κάθε ἐμπειρίας καὶ οἱ ὁποῖες δὲν μποροῦν οἱ ἴδιες νὰ παραχθοῦν ἀπὸ καμιά ἄλλη δύναμη τοῦ πνεύματος, δηλ.: ἡ αἴσθησις, ἡ δύναμις τῆς φαντασίας¹ καὶ ἡ κατάληψις.² Πάνω σ' αὐτὲς βασίζονται 1) ἡ σύννοση³ τοῦ *a priori* πολλαπλοῦ διὰ τῆς αἰσθήσεως· 2) ἡ σύνθεσις⁴ τοῦ πολλαπλοῦ αὐτοῦ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς φαντασίας· τέλος ἡ ἐνόησις⁵ τῆς συνθέσεως αὐτῆς διὰ τῆς πρωταρχικῆς καταλήψεως. Ὅλες οἱ δυνάμεις αὐτὲς ἔχουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴν τὴν χρῆσιν, καὶ μιὰ ὑπερβατικὴ, πὸν ἀναφέρεται στὴ μορφή καὶ εἶναι δυνατὴ *a priori*. Γι' αὐτὴν [τὴ δύναμιν] κάναμε λόγο παραπάνω στὸ πρῶτο μέρος σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὶς αἰσθήσεις ἀλλὰ τὶς ἄλλες δύο θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ τὶς κατανοήσουμε στὴ φύσιν τους».

(A 95)

1. Einbildungskraft.
2. Apperzeption.
3. Synopsis.
4. Synthesis.
5. Einheit.

μποροῦσε καθόλου νὰ ἐξηγήσῃ πῶς εἶναι δυνατὸ ὁ νοῦς νὰ ἔχη ἔννοιες, οἱ ὁποῖες καθαρὸ δὲν εἶναι συνδεδεμένες στὸ νοῦ καὶ τὶς ὁποῖες ὁμοίως πρέπει νὰ νοῦν κατ' ἀναγκαιότητα ὡς συνδεδεμένες στὸ ἀντικείμενο καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀντιλήφθηκε ὅτι ἴσως ὁ νοῦς νὰ εἶναι μέσω αὐτῶν τῶν ἐνοιῶν ὁ δημιουργὸς τῆς ἐμπειρίας, γι' αὐτό, πιεζόμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, τὶς παρήγαγε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία (δηλαδὴ ἀπὸ μιὰν ὑποκειμενικὴ ἀναγκαιότητα πὸν ἐκπηγάζει ἀπὸ συχρὸν συνειρημὸν στὴν ἐμπειρία καὶ ἡ ὁποία στὸ τέλος ἐκλαμβάνεται ἐσφαλμένα ὡς ἀντικειμενικὴ, δηλ. ἀπὸ τὴν σὺν ἠ-θ ε ι α), ἀλλὰ κατόπιν προχώρησε τόσο ἀνακόλουθα ὥστε νὰ διακηρύξῃ ὅτι εἶναι ἀδύνατο μὲ τὶς ἔννοιες αὐτὲς καὶ τὶς θεμελιώδεις ἀρχὲς πὸν αὐτὲς προκαλοῦν νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῆς ἐμπειρίας. Ἀλλὰ ἡ ἐμπειρικὴ παραγωγή, στὴν ὁποία ἔπεσαν καὶ οἱ δύο, δὲν μπορεῖ νὰ συμβιβαστῇ μὲ τὴν πραγματικότητα τῶν *a priori* ἐπιστημονικῶν γνώσεων πὸν ἔχουμε, δηλ. τῶν καθαρῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Γενικῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης καὶ γι' αὐτὸ ἀναιρεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα¹. (B 128)

Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς διάσημους ἄνδρες ἄνοιξε διάπλατα τὶς πύλες στὴν ἀνεδαφικότητα², γιὰ τὸ λόγο³, ὅταν ἀποκτήσῃ μιὰ φορὰ δικαίωμα, δὲν τὸν κρατοῦν πιά σὲ ὅρια ἀκαθόριστοι ἔπαινοι τῆς μετριοπάθειας· ὁ δεύτερος παραδόθηκε ὀλικὰ στὸ Σκεπτικισμό, γιὰ τὸ ἐπίστευε ὅτι ἀνεκάλυψε κάποτε μιὰ τόσο καθολικὴ ἀταπάτη τῆς γνωστικῆς μας δυνάμεως πὸν ἐθεωρεῖτο τάχα ὡς λόγος. Τώρα σκεφτόμαστε νὰ κάνουμε μιὰ δοκιμὴ, ἂν δηλ. μπορῇ κανένας νὰ περάσῃ μὲ ἐπιτυχία τὸν ἀνθρώπινο λόγο ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς σκοπέλους, νὰ τοῦ ὑποδείξῃ ὀρισμένα ὅρια καὶ ὁμοίως νὰ κρατήσῃ ἀνοι-

1. Faktum.
2. Schwärmerei.
3. Vernunft.

χτό γι' αὐτόν τὸ ὄλο πεδίο τῆς δραστηριότητάς του πού εἶναι πάντα σκόπιμη.

(B 129) Προηγουμένως θέλω νὰ προτάξω ἀκόμα μονάχα τὴν ἐξήγηση τῶν κατηγοριῶν. Αὐτὲς εἶναι ἐννοίες ἐνὸς ἀντικειμένου ἐν γένει, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐποπτεία τοῦ ἀντικειμένου θεωρεῖται ὡς καθορισμένη ἐν σχέσει πρὸς μιὰ ἀπὸ τὶς λογικὲς λειτουργίες τῶν κρίσεων¹. Ἔτσι ἡ λειτουργία τῆς κατηγορικῆς κρίσεως ἦταν ἡ λειτουργία τῆς σχέσεως τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ κατηγορούμενο, ὅπως στὸ παράδειγμα: ὅλα τὰ σώματα εἶναι διαιρετά. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ψιλῆς λογικῆς χρήσεως τοῦ νοῦ ἔμενε ἀκαθόριστο σὲ ποιὰ² ἀπὸ τὶς δύο ἐννοίες³ θέλει ν' ἀποδώσει κανένας τὴν λειτουργία τοῦ ὑποκειμένου καὶ σὲ ποιὰ τοῦ κατηγορουμένου. Γιατὶ μπορεῖ κανένας ἐπίσης νὰ πῆ κάθε διαιρετὸ εἶναι σῶμα. Μὲ τὴν κατηγορία ὁμοῦ τῆς οὐσίας⁴, ὅταν ὑπαγάγω τὴν ἐννοια τοῦ σώματος κάτω ἀπὸ αὐτὴν, καθορίζεται ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ ἐποπτεία μέσα στὸν κόσμον τῶν φαινομένων⁵ πρέπει ν' ἀντιμετωπίζεται πάντα ὑποχρεωτικὰ μόνο ὡς ὑποκείμενο, ποτὲ ὡς κατηγορούμενο ἀπλῶς· τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὶς ἄλλες κατηγορίες.

1. A d i c k e s : urteilen (= τοῦ κρίνειν).

2. B: welcher (= ποιὰ)· III: welchem (= σὲ ποιὰ).

3. Δηλ. τοῦ ὑποκειμένου ἢ τοῦ ἀντικειμένου.

4. Substanz.

5. In der Erfahrung.

ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΗΣ ΝΟΗΣΕΩΣ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΜΗΜΑ

[ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ Α]

ΠΕΡΙ ΤΩΝ Α PRIORI ΑΡΧΩΝ
ΤΗΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ

"Ὅτι μιὰ ἐννοια ὀφείλει νὰ γεννιέται πλήρως a priori καὶ νὰ ἀναφέρεται σὲ ἓνα ἀντικείμενο, μολονότι οὔτε ὑπάγεται ἡ ἴδια στὴν ἐννοια μιᾶς δυνατῆς ἐμπειρίας οὔτε ἀπαρτίζεται ἀπὸ στοιχεῖα μιᾶς δυνατῆς ἐμπειρίας, αὐτὸ εἶναι τελείως ἀντιφατικὸ καὶ ἀδύνατο. Γιατὶ τότε αὐτὴ [ἡ ἐννοια] δὲ θὰ εἶχε κανένα περιεχόμενο καὶ τοῦτο, γιατί δὲ θ' ἀντιστοιχοῦσε σ' αὐτὴν καμιά ἐποπτεία, ἀφοῦ ἐποπτεῖες ἐν γένει, μὲ τὶς ὁποῖες εἶναι δυνατό νὰ μᾶς δίνονται ἀντικείμενα, αὐτὲς ἀποτελοῦν τὸ πεδίο ἢ τὸ συνολικὸ ἀντικείμενο δυνατῆς ἐμπειρίας. Μιὰ a priori ἐννοια, ἡ ὁποία δὲ

ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΗΣ ΝΟΗΣΕΩΣ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΜΗΜΑ¹

[ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ Β]

ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ
ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΗΣ ΝΟΗΣΕΩΣ

§ 15

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑΣ ΜΙΑΣ ΣΥΝΔΕΞΕΩΣ ΓΕΝΙΚΑ

Τὸ πολλαπλὸ τῶν παραστάσεων μπορεῖ νὰ ἀποτελῇ δεδομένο σὲ μιὰ ἐποπτεία, ἡ ὁποία εἶναι ἀπλῶς κατ' αἴσθησιν,

1. Οἱ παράγραφοι 15-27 καὶ ἡ Σύντομη περίληψη τῆς παραγωγῆς αὐτῆς [B 129 ὡς 169] δὲν ὑπάρχουν στὴν ἐκδοσὴ Α.